

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN TEMİZ VE KİRLİ ÇEVRE İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

PRIMARY SCHOOL STUDENTS' VIEWS ABOUT CLEAN AND UNCLEAR ENVIRONMENT

Gülcan ÇETİN*

ÖZET: Bu çalışma, bir köy ilköğretim okulunda öğrenim gören ikinci sınıf öğrencilerinin temiz ve kirli çevre ile ilgili görüşlerini belirlemek ve aynı öğrencilerin üçüncü sınıfa geçtiklerinde bu düşüncelerinin değişip değişmediğini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Çalışma, 2007-2008 Eğitim-Öğretim Yılı Güz Dönemi'nde Balıkesir'e bağlı bir köy ilköğretim okulunda öğrenim gören 11 ikinci sınıf öğrencisi ile gerçekleştirilmiş olup, aynı çalışma bu öğrencilerin üçüncü sınıfa geçmeleriyle tekrar edilmiştir. Nitel veriler; doküman incelemesi, resim çalışması ve yapılandırılmamış görüşme teknikleri ile toplanmıştır. Veri analizinde; doküman analizi, betimsel ve içerik analizi teknikleri kullanılarak yapılmıştır. Çalışmada; öğrencilerin temiz ve kirli çevreye ilişkin görüşlerinin Hayat Bilgisi ve Türkçe ders programlarından kaynaklanmadığı, bunun yaş değişkeninden kaynaklandığı sonucuna varılmıştır. Kısaca, çocuklar büyüdükçe etraflarındaki çevre olaylarının daha çok farkına varmakta ve bu olaylara daha eleştirel gözle bakabilmektedirler.

Anahtar Kelimeler: temiz çevre, kirli çevre, doküman incelemesi, resim çalışması, görüşme, ilköğretim

ABSTRACT: The aim of the study was to determine 2nd grade students' views about clean and unclear environment in a rural primary school and whether their views changed based on the relevant curriculum content or 3rd grade. The study was carried out with 11 second grade students in a rural primary school in Balıkesir in 2007-2008 academic years. The study was repeated when same students were the third grade. Data were collected by document analysis, drawing pictures and unstructured interview techniques. Data related to pictures and interviews were analyzed based on content analysis and descriptive analysis techniques. The study results revealed that the students' views about clean and unclear environment did not change by the curriculum of Primary Social Studies and Turkish. However, the students' views about clean and unclear environment changed by age. As the students grew up, they were getting more conscious of the events around themselves and they were able to evaluate these situations more critically and interrogatively.

Key words: clean environment, unclear environment, document analysis, draw a picture, interview, primary education

1. GİRİŞ

Artan nüfus ve gelişen teknolojiye bağlı olarak çevreye verilen kirleticilerin miktarı arttı. Böylece çevrenin doğal yapısı ve ekolojik denge bozulmaya başladı. Çevre taşıma kapasitesini aştı ve insanlar çevre kirliliği denilen sorunla karşı karşıya kaldılar. Çevre kirliliği tüm dünya ülkelerinin uğraşmak zorunda kaldığı, etki derecesi bakımından tüm dünyada en önde gelen ekolojik sorunlardan biridir. Son 30 yılda bilim ve teknik çok gelişti. Ülkelerin ekonomileri ve insanların refah seviyeleri yükseldi. Öte yandan insanlardaki aşırı tüketim artmasıyla; su, elektrik, petrol, kömür gibi doğal kaynaklar ve çeşitli hammaddelerin kullanımını daha da fazlalaştırmıştır. Pek çok ülkedeki çevre kirliliğinin ana sebeplerinden biri de aşırı tüketimdir. Nüfus artışının çevre kirlenmesi ve kaynak tüketimindeki payı ise, %10 seviyesindedir (Karpuzcu, 2006). Dünyanın bir yerinde sıcaklık artarken, diğer bir tarafında seller olmakta, binlerce can ve mal kaybı yaşanmaktadır. Tüm bu felaketlerin bir sebebi de aşırı tüketim sonucu

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi, gulcan_cetin@hotmail.com

oluşan daha fazla harcama, alma, tüketme, gezme, yiyip içme ve daha fazla fosil yakıt kullanımınıdır (Erten, 2006; Spence, 2007).

Çevre kirliliği; “Bütün canlıların sağlığını olumsuz yönde etkileyen, cansız çevre varlıkları üzerinde maddi zararlar meydana getiren ve onların niteliklerini bozan yabancı maddelerin hava, su ve toprağa yoğun bir şekilde karışması olayıdır.” (Çepel, 2003, s.24). Başlıca çevre kirliliği problemleri arasında şunlar sayılabilir: Hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği, hayvan ve bitki türlerinin nesillerinin yok olma tehlikesi altında olması, endüstriyel ve nükleer atıklar, besin kirliliği, çöpler, gürültü kirliliği, ozon tabakasının incilmesi, iklim değişikliği, doğal afetler, küresel ısınma, radyoaktif kirlilik, bulaşıcı hastalıklar ve kimyasal madde kirliliği (Erten, 2003; Beyhun vd., 2007).

Çevre problemlerinin çözümü için öncelikle insanların geçmişten beri süregelen alışkanlıklarının değişmesi gerekmektedir. Bu davranış değişikliği ise ancak eğitimle mümkündür (Erten, 2003). Öğrenciler çevre ile ilgili bilgilerini tecrübeleriyle ve özellikle önceki derslerde gördükleri bilgilerden etkilenerek edinmektedirler (Paraskevopoulos, Padelidu ve Zafiroopoulos, 1998). Okulöncesi eğitim kurumları halen zorunlu hale getirilmemiştir. İlköğretimden sonra bazı çocuklar çeşitli sebeplerle ortaöğretim kurumlarına devam edememektedirler. Bu nedenle, ilköğretim kurumlarına çevre eğitiminin çocuklara sevdirmesi ve çocukların bilinçlendirilmesi adına büyük görevler düşmekle birlikte (Şimşekli, 2004), çevre eğitimine okul öncesi kurumlardan başlanarak, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimde devam edilmelidir.

Öğrencilerin düşünceleri uygun öğretim yöntem ve teknikleri kullanılarak değiştirilebilir. Örneğin, Stavridou ve Marinopoulos (2001)'nin çalışmasında çıkan deney grubunda yapısalci yaklaşım kullanılmıştır. Çalışma öncesi öğrencilerin çoğu kirliliği yerel boyutta düşünmekteydi. Öğrenciler havadaki kirlleticilerin ve atıkların atmosfere ya da suya gittiğini düşünmekteydi. Uygulama sonrası öğrenciler hava kirliliğinin atmosfere ve her yere dağıldığını, atık suların suya ve oradan her yere gittiğini belirtmişlerdir. Kirliliğin asit yağmuru vb. oluşturduğunu söylemişlerdir. Ancak kontrol grubu öğrencilerinin ilk düşüncelerinde değişime çok rastlanmamıştır.

Öğrencilerin çevre ile ilgili çeşitli düşüncelerini öğrenmek için çeşitli araçlar kullanılmaktadır. Bunların bir kısmında kullanılan; örneğin çevre bilgisi anketi ve çevre tutum ölçeğidir. (Atasoy, 2005; Tecer, 2007). Bir kısmında ise çizme-yazma, resim yapma ve açıklama, görüşme gibi (Backett-Milburn ve McKie, 1999; Bahar, Özel, Prokop ve Uşak, 2008; Ersoy ve Türkkan, 2010; Sadık, Çakan ve Artut, 2011; Taşkın ve Şahin, 2008) alternatif teknikler kullanılmaktadır. Bunlardan çizme-yazma tekniği; öğrencilerin öğrenmelerinin derinlemesine ortaya çıkarılmasında kullanılan faydalı bir teknik olmakla birlikte, bu teknik öğrencilerin düşünce, anlama ve tutumları hakkında beklenmedik ve yeni veriler elde edilmesi açısından da oldukça faydalıdır (Atasoy, 2005; White ve Gunstone, 1998). Literatürde çizme-yazma tekniği ile yapılan pek çok çalışma bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak; sağlık, sağlık eğitimi, sağlığa zararlı alışkanlıklar, hastalık ve çevre, insan vücudu üzerine yapılmıştır (Backett-Milburn ve McKie, 1999; Çetin, Özarslan, Işık ve Eser, 2013; Piko ve Bak, 2006; Pluhar, Piko, Kovacs ve Uzzoli, 2009; Woods, Springett, Porcellato ve Dugdill, 2005).

Atasoy (2005) çalışmasında; Çevre Bilgi Testi ve Çevre Tutum Ölçeği kullanmış ve şu sonuçlara ulaşmıştır: 6-8. sınıflara uygulanan Çevre Bilgi Testi ortalaması çok düşük çıkmıştır. Alt sosyoekonomik düzeydeki öğrencilerle üst sosyoekonomik düzeydeki öğrenciler arasında

Çevre Bilgi Testi ve Çevre Tutum Ölçeği açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu araştırmadan çıkan bir diğer sonuca göre kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre hem Çevre Bilgi Testi hem Çevre Tutum Ölçeği ortalaması daha yüksek çıkmıştır. İlköğretim öğrencilerinin çevre sorunlarına karşı çevresel duyarlılıklarını inceleyen Tecer (2007); 1. kademe öğrencilerinde bir çevreci gruba katılmanın orta ve üst gelir grubunda daha fazla olduğunu, gelir grubu yükseldikçe çevre ile ilgili yazılı ve görsel kaynakları takip etme oranının arttığını belirtmiştir. Bu ilgi kız öğrencilerde daha fazladır. Yazar, 2. kademede çevre ile ilgili faaliyetlerin okullarda yeterli olmadığı ve öğrencilerinin %22,1'inin çevre sorunları hakkında yeterli bilgiye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca, anne-babanın eğitim düzeyi yükseldikçe, çocukların da çevre bilinci, duyarlılık ve tutumunun davranışa dönüşmesinin fazla olduğunu rapor etmiştir.

Ehrlen (2009) çocuk resimlerindeki çizimlerin çocukların çizdikleri konulara kendilerinin verdikleri anlamlara göre değerlendirilebileceğini söylemiştir. Araştırmada 18 öğrenci dünya resmi çizmiş ve onlarla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada elde edilen önemli bir sonuç şudur: Aynı çizilen resimler, farklı öğrenciler tarafından değişik şeyler ifade etmektedir. Ceylan (2008)'e göre; yaş küçüldükçe, çocuklarda arkadaşlarının yaptığı resimleri beğenme oranının arttığı gözlenmiştir. 8-9 yaş çocukları ise, kendi yaşatlarının yaptığı resimlerdeki duyguları ifade edebilmektedirler. Evans ve Reilly (1996) çalışmalarında; program değerlendirmede çocukların algılarını birbirinden ayırmak için projektif bir çizim etkinliği geliştirmişlerdir. Bu çizim etkinlikleri, okul çağındaki çocuk bakımını içeren çok bileşenli nitel ve nicel değerlendirmeleri içermektedir. Bu okul çağındaki eğitim programının hedef kitesini; düşük gelire sahip ve çocuğun erken okulu bırakmasını gerektiren aileler, seksüel aktivitede olan çocuklar, şiddet davranışları gösteren çocuklar ile alkol ve uyuşturucu kullanan çocuklar oluşturmaktadır. Bu çocuklara resim çizme etkinliği yaptırılmıştır. Böylece, çocukların duygularını uygun biçimde ifade etmeleri sağlanarak, onlar hakkında bilgi alınmak istenmiş ve onlara dönüt vermek için bu çizimler kullanılmıştır. Program değerlendirme sürecinin içinde eğlenceli bir etkinlik olarak, küçük çocukların görüş ve duygularını dile getirmek için yapılandırılmış alıştırma, uygulamalar geliştirilmiştir.

Sadık, Çakan ve Artut (2011) 206 on bir ve on iki yaş grubundaki çocukların çevre sorunları ile ilgili algılarını resim çizme yöntemi ile belirlemişlerdir. Çalışmada; alt sosyo-ekonomik çevrede bulunan çocuklar resimlerinde çevre sorunu olarak davranış kirliliği ve ormanların yok olmasına değinirken, üst sosyo-ekonomik çevrede bulunan çocuklar hava kirliliği ve canlı türlerinin azalmasına değinmişlerdir. Öte yandan, çocukların en az farkında oldukları çevre sorunları ise, ozon tabakasının incilmesi, gürültü kirliliği, toprak kirliliği ve küresel ısınmadır. Özsoy (2012) 429 ilköğretim öğrencisinin çevre algısını çizim ve açıklama yoluyla araştırmıştır. Öğrenciler resimlerinde daha çok insan, farklı bitkiler ve hayvanlar, evler, fabrikalar, dağlar, göller, güneş gibi şeyler çizmişlerdir. Öğrencilerin bir kısmı kirli, yarısı kadarı kirli, çok az bir kısmı ise hem temiz hem kirli çevreyi resmetmişlerdir. Öğrenciler genellikle hava kirliliği, toprak kirliliği, su kirliliği, plansız kentleşme gibi problemlerden bahsetmişlerdir.

Yardımcı ve Bağcı-Kılıç (2010) çevre ve çevre sorunları konusu ile ilgili çalışmalarında; yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğini kullanmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre, 11 sekizinci sınıf öğrencilerin çevreyi canlı ve cansız öğelerden oluşan bir yer olarak algıladıkları ve bu çevrede bitkilerin hayvanlardan daha baskın olduğu görülmektedir. Öğrenciler bu çevrede insandan az ve olumsuz olarak bahsetmektedirler. Öğrenciler yaşamak istedikleri yeri şöyle tarif

etmişlerdir: Yeşil, temiz, bitkilerin çoğunlukta olduğu, hayvanların olduğu, insanların bu çevreyi az etkilediği ve sanayileşmenin az olduğu bir çevre.

Taşkın ve Şahin (2008) altı yaşındaki okul öncesi öğrencilerle yaşadıkları çevre ve yaşamak istedikleri çevre hakkında görüşme, resim çizme ve yazma tekniklerini kullanarak bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmada bazı çocuklar (şehir-varoş) apartman dairesini istedikleri çevre olarak belirtirken, bazıları (şehir-banliyö) ise havuz vb. için istedikleri çevre demektedir. Öğrenciler resimlerinde genelde istedikleri evi değil onları mutlu eden kendi evlerini resmetmişlerdir. Çocukların çoğu evlerinin yanında oyun parkı istemektedirler. Köyde yaşayan çocukların evlerinde bahçe de bulunmaktadır. Kısaca, çocuklar çevrelerinde gördükleri somut nesnelere etkilenerek bunu resim ve görüşmelerde dile getirmişlerdir.

Ülkemizde çevre eğitimi üzerine ve çizme-yazma tekniği kullanılarak çevre eğitimi üzerine yapılmış bazı çalışmalar bulunmasına rağmen, öğrencilerin temiz ve kirli çevre algılarının resim ve görüşme yoluyla irdelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bu nedenle, bir köy ilköğretim okulunda öğrenim gören öğrencilerin resim çalışması ve görüşmeler yoluyla temiz ve kirli çevre hakkındaki görüşlerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.1. Problem

Bir köy ilköğretim okulunda öğrenim gören 2. sınıf öğrencilerinin temiz ve kirli çevre ile ilgili görüşleri nelerdir? Bu görüşler ilgili öğretim programlarının içeriği ya da 3. sınıfta değişiyor mu?

2. YÖNTEM

2.1. Çalışma Grubu

Bu çalışma; iki yılı kapsayan nitel bir çalışmadır (2007-2008 ve 2008-2009). Çevre konuları; 2. ve 3. sınıf Hayat Bilgisi ve Türkçe ders programlarında belirli bir üniteye değil, bir dönem içinde farklı ünitelere yayılmış olarak bulunmaktadır. Çalışma; çevre konularının işlenmesinden sonra, 2007-2008 Eğitim-Öğretim Yılı Güz Dönemi'nde Balıkesir merkezine bağlı bir köy ilköğretim okulunda öğrenim gören 11 ikinci sınıf öğrencisiyle gerçekleştirilmiştir. Aynı çalışma, 2007-2008 Eğitim-Öğretim Yılı Güz Dönemi'nde aynı öğrenciler üçüncü sınıfa geçtiklerinde tekrar edilmiştir. Çalışma grubu, elverişli örneklem seçme metoduna göre seçilmiştir (Büyüköztürk vd., 2013).

2.2. Veri Toplama Araçları

Çalışmada 3 veri toplama aracı kullanılmıştır. Bunlar: Doküman analizi, resim çalışması ve görüşme. Veriler, makale yazarlarından birincisi tarafından toplanmıştır. Birinci yazar, aynı zamanda çalışmanın gerçekleştirildiği okulda sınıf öğretmeni olarak görev yapmaktadır ve verileri kendi sınıflarından (2. ve 3. yıl) toplamıştır. Ayrıca, çalışmada öğretmenin 2. ve 3. sınıfta görülen Hayat Bilgisi ve Türkçe Ders Kitapları ile Öğrenci Çalışma Kitapları hakkındaki görüşlerine doküman analizi bulguları bölümünde yer verilmiştir. Veri toplama aşamaları şu şekilde gerçekleştirilmiştir:

(i) Doküman İnceleme: Çevre konularının geçebileceği 2. ve 3. sınıfta görülen Hayat Bilgisi ve Türkçe Ders Kitapları ile Öğrenci Çalışma Kitapları incelenmiştir. Bu kitaplarda çevre

ile ilgili hangi kavram ve etkinliklere yer verildiği ve bu etkinliklere ek olarak başka etkinliklere gerek duyulup duyulmadığı incelenmiştir. Ayrıca, öğrenciler “Temiz Çevre” ve “Kirli Çevre” temalı resimleri yaparken, Hayat Bilgisi ve Türkçe derslerinde geçen bu etkinliklerin yapılan resimlere etkisinin olup olmadığına da bakılmıştır.

(ii) Temiz Çevre ile İlgili Resim Çalışması: Öğrenciler 2. sınıftayken 40 dakikalık resim dersinde öğrencilere temiz çevre temalı resim çalışması yaptırılmıştır. İlk önce dersin öğretmeni tarafından öğrencilere ne yapacakları anlatılmıştır. Öğrencilere “Temiz çevre deyince ne anlıyorsunuz”? ya da “Temiz olan bir çevrede neler görürsünüz”? “Temiz bir çevre nasıl olur”? diye sorulmuş ve bu konularda resim yapmaları istenmiştir. Öğrencilere öğretmen tarafından dağıtılan resim kağıtlarına resimlerini yapmaları istenmiştir. Ayrıca, öğrencilerde kuru boya ve pastel boya bulunduğu gözlenmiş ve hangisi ile isterlerse onunla resim yapabilecekleri söylenmiştir. Öğrenciler kuru boyanın daha kullanışlı olduğunun ifade edip, resimlerinde kuru boya kullanmak istediklerini dile getirmişlerdir. Bu çalışma için öğrencilere bir ders saati (40 dakika) verilmiş ve 40 dakika sonra resimler toplanmıştır.

(iii) Yapılandırılmamış Görüşme: 2. sınıf öğrencileri resim çalışmalarını tamamladıktan sonra, ikinci derste her öğrenci ile yaptıkları resimler hakkında yapılandırılmamış görüşmeler yapılmıştır.

(iv) Kirli Çevre ile İlgili Resim Çalışması: Görüşmelerden bir hafta sonra, resim dersinde 2. sınıf öğrencilerine kirli çevre ile ilgili resim çalışması yaptırılmıştır. Bunun için öğrencilere “Kirli çevre deyince ne anlıyorsunuz”? ya da kirli bir çevre nasıl olur? “Kirli bir çevrede neler bulunur?” diye sorulmuş ve bu konularda resim yapmaları istenmiştir. Öğrencilere önce resim çalışması yapmaları için resim kağıtları dağıtılmıştır. Öğrenciler resimlerinde yine kuru boya kullanmayı tercih etmişlerdir. 40 dakika sonunda da resimler toplanmıştır.

(v) Yapılandırılmamış Görüşme: Bu yapılan resimlerin ardından, ikinci derste her bir öğrenci ile yapılandırılmamış görüşmeler yapılmış ve onlardan yaptıkları resimleri anlatmaları istenmiştir.

(vi) Çalışma; 2008-2009 Eğitim-Öğretim Yılı Güz Dönemi’nde aynı öğrencilerin üçüncü sınıfa geçmesiyle tekrar edilmiştir.

2.3. Veri Analizi

(i) Doküman Analizi: Çevreye ilişkin kavramların ve etkinliklerin listesinin çıkarılması amacıyla 2. ve 3. Sınıf Hayat Bilgisi ve Türkçe Ders Kitapları ile Öğrenci Çalışma Kitapları incelenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Çevre ile ilgili kavram listesi EK A’da verilmiştir.

(ii) Resim Çalışması Analizi: Öğrencilerin 2. ve 3. Sınıflarda yaptıkları resim çalışmalarından elde edilen veriler içerik analizine göre değerlendirilmiştir. “İçerik analizinde temel amaç, verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu amaçla toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması, daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temaların saptanması gerekmektedir” (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s.227).

Analiz öncesi, öğrenci resimleri 1’den 11’e kadar numaralandırılmıştır. İlk önce 2. sınıfların temiz ve kirli çevre resimleri ayrı ayrı analiz edilmiştir. Öncelikle öğrencilerin temiz çevre resimlerindeki temiz çevre ile ilişkili nesne/figürler listelenmiştir. Daha sonra, bu nesne/figürler belirli tema ve alt temalar altında kategorize edilmiştir. Bu tema ve alt tema

frekansları tablolar halinde sunulmuştur. Öğrencilerin kirli çevre resimleri de benzer şekilde analiz edilmiştir. 3. sınıf öğrencilerinin resimlerinin analizinde de aynı işlemler tekrar edilmiştir.

Ayrıca, bazen bir tablodaki bulunan bir tema ya da alt temaya ilişkin frekans 11'i geçebilmektedir. Çünkü bir öğrenci bir resimde birden fazla nesne/figür çizebilmekte bunlar da benzer ya da farklı alt temalarda gruplandırılabilir. Böylece, çalışmada bulunan kişi sayısı 11 kişi olmasına rağmen, bir alt tema frekansı 11'i geçebilmektedir. Örneğin, öğrencilerin temiz çevre resimlerinin çoğunda hem bulut hem de güneş resimleri çizilmiştir. Bunlar gökyüzü temasında toplanmıştır. Bu durumda alt tema frekansı 19 olmuştur (Bkz. Tablo 1).

(iii) Görüşme Analizi: Yapılandırılmamış görüşme verileri, içerik analizine göre yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Resimler yapılırken her öğrenci ismi resim kâğıdının arkasına yazmıştır. Bir sonraki derste ise, her öğrenciye dörder dakika süre verilerek kendi resminde ne anlatmak istediği sorulmuştur. Öğrencilerin verdikleri cevaplar birinci araştırmacı tarafından resim kâğıdının arkasına yazılmıştır. Aynı uygulama; öğrenciler 3. sınıfa geçtiklerinde tekrar edilmiştir. Görüşme verileri tema ve alt temalara ayrılmış ve bunlara ilişkin frekanslar bulunmuştur. Daha sonra bunlar tablo halinde sunulmuştur.

3. BULGULAR

3.1. Doküman İncelemesi Bulguları

Çevre ile ilgili kavramlar ve etkinliklerin belirlenmesi amacıyla 2. ve 3. sınıf Hayat Bilgisi ve Türkçe Ders Kitapları ile Öğrenci Çalışma Kitapları incelenmiştir. Ayrıca, öğrencilerin temiz ve kirli çevre temalı resimleri yaparken, Hayat Bilgisi ve Türkçe derslerinde işlenen çevre konularından ne derece etkilendiklerini belirlemek amacıyla doküman analizi yapılmıştır. Buna göre aşağıdaki bulgular elde edilmiştir:

Kavram Listesi: 2. ve 3. sınıf Hayat Bilgisi ve Türkçe Ders Kitapları ile Öğrenci Çalışma Kitaplarında geçen çevre ile ilgili kavramların listesi EK A'da verilmiştir. EK A'ya göre, 2. ve 3. sınıf Hayat Bilgisi ve Türkçe kitaplarında ortak olan kavramlar; plastik atıklar, çevreyi koruma, üretim, tüketim, pet şişeler ve çevre kirliliğidir. Sadece Hayat Bilgisi kitaplarında bulunan kavramlar şunlardır: Doğal kaynaklar (elektrik, su, odun, kömür), bilinçli tüketim, çevre kirliliği, plastik, kâğıt atıklar, zaman tasarrufu, çevreyi koruma, çevreyi temiz tutma, üretim, tüketim, çöp, pet şişe ve egzoz dumanları. Sadece Türkçe kitaplarında bulunan kavramlar ise, bilinçli tüketim, çevre kirliliği, atık, plastik, çevreyi koruma, üretim, tüketim, israf, reklâm ve pet şişedir.

Çevre ile İlgili Konu ve Etkinlik Sayısı: 2. sınıf Hayat Bilgisi Öğrenci Çalışma Kitabında çevre ile ilgili 6 konu ve 26 etkinlik bulunurken, Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabında ise, çevre ile ilgili 1 konu ve 5 etkinlik bulunmaktadır. 3. Sınıf Hayat Bilgisi Öğrenci Çalışma Kitabında, çevre ile ilgili 5 konu ve 20 etkinlik bulunurken, 3. Sınıf Türkçe Öğrenci Çalışma Kitabında ise, çevre ile ilgili 7 metin parçası ve 27 etkinlik bulunduğu görülmektedir. İkinci ve üçüncü sınıf Hayat Bilgisi ve Türkçe derslerinde çevre ile ilgili konuların orantılı bir şekilde dağılmadığını görmekteyiz. Hayat Bilgisi dersinde konular ve etkinlikler hemen hemen aynı oranda dağılmışken, Türkçe dersi için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. İkinci sınıf Türkçe dersinde sadece bir konu çevre ile ilgilidir.

Ayrıca, sınıf öğretmeni ile yapılan görüşmelerde sadece ikinci sınıfta bir kez Türkçe dersinde, bir kez de Hayat Bilgisi dersinde ek etkinliğe gerek duyduğunu belirtmiştir. Sınıf öğretmeni; kılavuz kitaplarda her konu ile ilgili yeteri kadar etkinlik olduğunu, bu nedenle ek

etkinliklere gerek duymadığını söylemiştir. Öğretmen, ders kitaplarındaki tüm etkinliklerin saatinin planlanarak öğretmen kılavuz kitaba konduğu ve belirtilen etkinlikleri ancak yetiştirdiklerini dile getirmiştir. Öğretmen 2. sınıfta öğrencilerin konuya aşına olmadıkları için ve küresel ısınma çok güncel ve çok önemli bir konu olduğu için, bu konu ile ilgili ek bilgi verme gereği duyduğunu belirtmiştir. Öğrenciler derslerde bazen grup çalışması şeklinde sunumlar da yapmışlardır. Hayat Bilgisi dersinde ise, öğrencilerin aldığı büyük karton kutunun üzeri defter kabıyla kaplanmış ve üzerine “Kâğıt Geri Dönüşüm Kutusu” yazılmıştır. Öğrenciler her hafta buraya atık kâğıtları biriktirmişler ve öğretmen de her Cuma onları şehir merkezine getirerek geri dönüşüme kazandırmıştır. Üçüncü sınıf öğrencileri için ise, ek bir etkinliğe gerek duyulmadığı belirtilmiştir.

3.2. Resim Çalışması ve Görüşme Bulguları

Öğrencilerin 2. ve 3. sınıfta temiz çevre ile ilgili yaptıkları resimlerinden elde edilen bulgular Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin Temiz Çevre Resimlere İlişkin Tema ve Alt Temalar.

Tema	Alt Tema	2 (f)	3 (f)
Gökyüzü	Bulut; güneş	19	20
Bitki	Ağaçlar; çiçekler; çimenler	14	11
Hayvan	Kuşlar; kelebekler; havuzda balıklar; horoz; çit; kuş yuvası	9	6
Çevre bilinci	Çöp kovası; çöp kutusuna çöp atan çocuklar; fidan diken çocuklar	4	11
Su	Dere, dereye yüzen çocuklar; dereye balık tutan çocuklar	-	5
Doğada yapılan aktivite	Piknik yapan bir aile	-	1
Diğer	Ev; dağ; deniz; gemi Salıncak; araba	10 -	- 2

2 (f): 2. Sınıf f; 3 (f): 3. Sınıf f

Tablo 1’e göre, öğrenciler 2. sınıfta temiz çevre ile ilgili olarak en çok bulut ve güneş çizmişlerdir (19). Resimlerde 14 tane ağaç, çiçek veya çimenler bulunmaktadır. Çevreyi temiz tutmak için yapılan davranışlara ait sadece 4 şekil bulunmaktadır. Bunlardan ise öğrenciler çöp kovasına çöp atan çocuklar ve fidan diken çocuklar çizmişlerdir.

Aynı öğrenciler 3. sınıfa geçtiklerinde; temiz çevre ile ilgili olarak yine 2. sınıfta olduğu gibi en çok bulut veya güneş çizmişlerdir (20). Öğrencilerin tamamı hem çevre bilinci hem de bitkiler ile ilgili resim çizmişlerdir (11). Çevre bilinci ile ilgili olarak çöp kovası. Çöplerini çöp kovasına atan çocuklar veya çöp kutusunun kapağını kapatan çocuk figürlerini çizmişlerdir. Yine öğrenci resimlerinin hepsinde ağaç, çiçek veya çimen bulunmaktadır (11). Doğada yapılan aktivitelerden, piknik yapmak ise, en az oranda çizilmiştir (1).

İkinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin temiz çevre ile ilgili yaptığı resimler hakkında her bir öğrenci ile birebir olarak yapılan yapılandırılmamış görüşmelerden elde edilen görüşme bulguları, öğrencilerin çizdiği resimlerde anlatmak istedikleriyle birebir örtüşmektedir. Bu bulgular, Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Öğrencilerinin Temiz Çevre ile İlgili Görüşme Bulguları.

Tema	Alt Tema	2 (f)	3 (f)
Temiz çevre ile ilgili obje	Temiz hava; parlayan güneş; gökkuşağı; ağaçlar/çiçekler; mutlu görünen hayvanlar	7	2
Bitki dikme	Çevremizi korumak ve havayı temizlemek için daha çok çiçek/fidan/ağaç dikmeliyiz.	4	4
Çevre bilinci	Her yere çöp kutuları koyarsak çevre kirliliğini önleyebiliriz ve çevre temiz olur; yerlerde bulunan çöpleri toplayıp çöp kutusuna atarsak çevremiz temiz olur.	3	3
Hava kirliliği önleme	Yakın yerlere araba ile gitmezsek, araba egzozlarından çıkan dumanlarla hava kirlenmemiş olur ve temiz hava olur.	-	2
Temiz havada yapılan aktivite	Temiz bir çevrede pikniğe giden insanlar; temiz dere; dereye yüzen çocuklar; balık tutan çocuklar. Salıncakta sallanıp, eğlenen çocuklar.	-	1

2 (f): 2. Sınıf f; 3 (f): 3. Sınıf f

Tablo 2'e göre, 2. sınıf öğrencileriyle onların temiz çevre resimleri hakkında yapılan görüşmelerde; yedi öğrencinin köylerinde değil de kafalarında yarattıkları temiz çevre ile ilgili imajları (hayallerini) resimlerine yansıttıkları görülmüştür. Örneğin;

Hava tertemiz, gökyüzünde güneş parlıyor. Etrafta çiçekler açmış, çiçekler mis gibi kokuyor, etrafta mutlu hayvanlar dolaşiyor, ondan bir tane buraya geyik yaptım. (2. sınıf öğrencisi - Öğrenci 1)

Ancak aynı öğrenciler üçüncü sınıfa geçtiklerinde ise, temiz çevre teması ile yaptıkları objelerin frekansı iki kişiye düşmüştür. Öğrencilerden bazıları ise, hem ikinci hem de üçüncü sınıfta fidan/ağaç dikmenin havayı temizleyeceğini böylece de çevrenin temiz olacağını düşünmektedirler. Örneğin;

Daha çok ağaç dikersek, temiz hava verir. Daha çok çiçek dikersek, doğayı güzelleştirir ... (2. sınıf öğrencisi - Öğrenci 6)

Yine hem ikinci hem de üçüncü sınıfta olan bazı öğrenciler çöplerin çöp kutusuna atılmasıyla çevrenin temiz olacağını belirtmektedirler.

Öğrencilerin 2. ve 3. sınıfta kirli çevre ile ilgili yaptıkları resimlerinden elde edilen bulgular Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin Kirli Çevre Resimlere İlişkin Tema ve Alt Temalar.

Tema	Alt Tema	2 (f)	3 (f)
Gökyüzü	Bulut, güneş	12	19
Hava kirliliği	Ev bacaları, araba egzozları, helikopter veya uçaktan çıkan siyah dumanlar; öksüren çocuk; asit yağmurları	11	10
Çevreye karşı olumsuz davranış	Boş çöp kovası; yere çöp atan çocuklar; yerlerde çöpler	9	1
Su kirliliği	İçi çöple dolu göl, dere veya deniz; çöp kovasını dereye boşaltan çocuk	5	4
Bitki	Ağaçlar	-	5
Hayvan kaynaklı çevre kirliliği	Yere pisliğini yapan inek; yerde hayvan pislikleri	-	5
Hayvan	Kuşlar	1	-
Diğer	Kurumuş ağaçlar	1	-
	Dağlar; gemide balık tutan çocuk	-	2

2 (f): 2. Sınıf f; 3 (f): 3. Sınıf f

Tablo 3'e göre, 2. sınıf öğrencilerinin kirli çevre resimlerine baktığımızda; en çok bulut veya güneş çizdikleri görülmüştür (12). Daha sonra, hava kirliliği ile ilgili olarak bacasından siyah dumanlar çıkan ev, fabrika veya egzozundan siyah dumanlar çıkan araba çizmişlerdir (11).

Öğrenciler 3. sınıfa geçtiklerinde kirli çevre ile ilgili yaptıkları resimlerde yine en fazla bulut veya güneş çizmişlerdir (19). Burada çizilen bulut ve güneşin diğer yapılan resimlerdeki bulut ve güneşten farkı, siyah veya koyu renkli olmalarıdır. Burada dikkati çeken noktalardan biri, 9 öğrencinin resminde “Boş çöp kovası; yere çöp atan çocuklar; yerlerde çöpler” in bulunmamasıdır. Bir öğrenci de resminde “piknik yaparken yere çöp atan insanlar” ı çizmiştir.

İkinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin kirli çevre ile ilgili yaptığı resimler hakkında öğrencilerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular, öğrencilerin çizdiği resimlerde anlatmak istedikleriyle birebir örtüşmektedir. Bu bulgular, Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin Kirli Çevre ile İlgili Görüşme Bulguları.

Tema	Alt Tema	2 (f)	3 (f)
Su kirliliği	Deniz ve hava pis kokuyor; balıklar ölüyor; kirlilik nedeniyle gemi batıyor. Gemi dumanıyla gökyüzü kirlenmiş.	7	-
	İnsanlar dereye çöp atıyor dere, deniz kirleniyor.	1	-
	Çöpler nedeniyle dere kirli ve koku nedeniyle de insanlar burnunu tıkıyor.	-	2
Çöp kutusu	Ağızına kadar dolu çöp kutuları; temiz ve yeşil doğa çöplerle dolu yerler nedeniyle pislensmiş.	2	7
	Çocuklar yerlere dökülen yaprakları, çöpleri toplayıp çöp kovasına atıyorlar ve doğa güzel gözükmüyor.	1	-
Çocuk ve kirlilik	Kirlilik nedeniyle çocuğa oynayacak yer yok ve çocuk ta çöplerle oynuyor.	2	-
Hava kirliliği	Uçak, helikopter, araba egzozundan çıkan dumanlar ile ev ve fabrika bacalarından çıkan dumanlar havayı kirletiyor. Hava kirliliği nedeniyle asit yağmurları oluşmuş. Bir çocuk nefes alamıyor ve öksürüyor. Bulutlar ve güneş siyah olmuş. Güneş bu duruma üzülüyor ve ağlıyor.	1	11
Baraj temizleme	Baraj çok kirli ve barajın kirli sularını temizlemek için gelen gemi, suları başka bir köye taşımaya gelmiş.	1	-
Çocuk ve orman	Ormanlar kesilince çocuk üzülmüş.	1	-

2 (f): 2. Sınıf f; 3 (f): 3. Sınıf f

Tablo 4'e göre, öğrencilerin kirli çevre resimlerine ilişkin görüşmelerde; 2. sınıf öğrencileri resimlerinde en çok su kirliliğinden bahsederken, 3. sınıf öğrencileri resimlerinde en çok hava kirliliği ve çöp kutusundan bahsetmişlerdir.

Öğrencilerden sadece iki tanesi köylerinde görülebilecek olaylardan bahsetmiştir. Bir öğrenci köylerine bulunan dere ile ilgili olarak, diğeri de barajın pis sularını temizlemeye gelmiş olan bir gemiden bahsetmektedir:

Çocuklar toplanıp köyün pisliklerini dereye atıyorlar. Dere pis kokuyor. Hem de hava pis kokuyor. Bu yüzden burunlarını tıkıyorlar. (2. sınıf öğrencisi - Öğrenci 1).

Baraj çok kirlenmiş. Gemi barajın pis sularını temizlemeye gelmiş. Pis suları gemi başka köye taşımaya gelmiş. (2. sınıf öğrencisi - Öğrenci 11).

2. sınıfta öğrencilerin çoğu (8 kişi) su kirliliğinden bahsederken, 3. sınıfta sadece 2 kişi su kirliliğinden bahsetmiştir. Örneğin,

Denize insanlar çok çöp atmışlar. Deniz kirlenmiş. Hiç balık kalmamış. Hava da çok kirli. Hava kirli ve denizde balık olmadığı için bulutları üzgün çizdim. (2. sınıf öğrencisi - Öğrenci 6).

Ayrıca, görüşmelerde 3. sınıf öğrencilerinin hepsi (11 kişi) hava kirliliğinden bahsetmiştir. 3. sınıf öğrencilerinden farklı olarak 2 tane 2. sınıf öğrencisi; çöp yığınlarından ve çöplerden oyun alanlarının kalmadığını, boş bir yer bulan insanların oraya çöp attığını ve piknik için ormanları ve oyun alanlarını kirlittiklerini ve oynayacak yerlerinin kalmadığını, bunun için de çöplerle oynamak zorunda kaldıklarını dile getirmişlerdir.

3.3. Temiz ve Kirli Çevre ile İlgili Resim Çalışması Örnekleri

Öğrencilerin 2. ve 3. sınıfta temiz ve kirli çevre ile ilgili yaptıkları resimlere örnek olması amacıyla, sadece bir öğrencinin 2. ve 3. sınıfta yaptığı temiz ve kirli çevre ile ilgili resimler Resim 1-4'de verilmiştir.

A öğrencisinin 2. sınıfta yaptığı temiz çevre ile ilgili resme baktığımızda (Resim 1), ağaçlar, çiçekler, ortadan geçen bir dere, derenin içinde balıklar, derenin kenarında bir geyik, gökyüzünde parlayan bir güneş ve bulutlar görülebilir. Aynı öğrencinin 3. sınıfta yaptığı temiz çevre resminde ise (Resim 2), yerlerdeki çöpleri toplayıp çöp kutusuna atan çocukları resmettiği görülmektedir. Bunun yanında, bu öğrencinin resminde ağaçlar, çiçekler, dağlar ve güneş çizdiği görülmektedir.

A öğrencisi 2. sınıfta temiz olan herhangi bir yer çizerken, aynı öğrenci üçüncü sınıfta çevreyi temiz tutmak için yapılan davranışlardan sadece bir tanesini resmine yansıtmıştır.

Resim 1. Temiz Çevre Resmi (Öğrenci A, 2. Sınıf)

Resim 2. Temiz Çevre Resmi (Öğrenci A, 3. Sınıf)

A öğrencisinin 2. sınıfta yaptığı kirli çevre ile ilgili resmini incelediğimizde (Resim 3), öğrencinin havayı koyu renkli çizdiği görülmektedir. Ayrıca, bu öğrencinin resminde deniz ve denizdeki bir gemiden denize çöp atan çocukları çizdiği görülebilir. Deniz çöplerle dolu ve bu çöpler aynı zamanda kötü kokular oluşturmuştur. Aynı öğrencinin 3. sınıfa geçtiğinde yaptığı kirli çevre resmi incelendiğinde ise (Resim 4), fabrika bacasından siyah dumanların çıktığını ve bu dumanların bulutlara ve güneşe kadar uzandığını görebiliriz. Aynı zamanda öğrencinin resminde bir elma ağacı bulunmakta ve yağmur yağmaktadır.

Öğrenci ile yapılan görüşmede ise, öğrenci yaptığı resimdeki bu yağmurun, asit yağmurları olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, öğrenci resimde bulunan çocuğun fabrika bacasından çıkan hava kirliliği dolayısıyla nefes alamadığını ve öksürdüğünü, öksürürken de etrafa pis hava yaydığını belirtmiştir.

Kısaca, A öğrencisi 2. sınıfta sadece hava ve su kirliliğini ifade eden bir resim çizerken, 3. sınıfta kirli çevreyi ifade etmek için hava kirliliği, asit yağmurları ve hava kirliliğinin insan sağlığına etkilerini konu alan bir resim yapmıştır. Aynı öğrencinin 3. sınıfta çevre kirliliğinden daha kapsamlı bahsettiği gözlenmiştir.

Resim 3. Kirli Çevre Resmi (Öğrenci A, 2. Sınıf)

Resim 4. Kirli Çevre Resmi (Öğrenci A, 3. Sınıf)

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

İki yıl süren bu çalışmada öğrencilerin temiz ve kirli çevreye ilişkin görüşleri belirlenmek istenmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular ışığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin temiz ve kirli çevreye ilişkin görüşlerinin Hayat Bilgisi ve Türkçe ders programlarından kaynaklanmadığı, öğrenci görüşlerinin yaşa göre değiştiği belirlenmiştir.

Hayat Bilgisi ve Türkçe Ders Kitapları ile Öğrenci Çalışma Kitapları incelendiğinde; ikinci sınıf Türkçe ders kitabında sadece bir tane çevre ile ilgili metin parçası olduğu görülmektedir. Sınıf öğretmeni 2. ve 3. sınıfta aynı şekilde ders işlemiştir. Hatta 2. sınıfta ek etkinlikler yapmıştır. Buradan öğrencilerin 2. sınıfta daha ayrıntılı, daha sorgulayıcı ve daha çok kendi çevresindeki kirliliğin farkına vardıkları sonucu çıkması gerekirken, bu duruma sadece 3. sınıf öğrencilerinde rastlanmıştır.

Öğrencilerin 2. ve 3. sınıfta temiz ve kirli çevreye ilişkin görüşlerinin farklı olduğu; yaptıkları resimlerden ve görüşmelerden anlaşılmaktadır. Öğrenciler; ikinci sınıfta yaptıkları temiz ve kirli çevre resimlerinin tümünde hayali bir yer çizmişlerdir. Çevre kavramı çocukların zihninde bir yer olarak canlanmıştır. Temiz çevre resimlerinde genelde bir doğa parçasını çizmişlerdir. Çok az öğrenci ise, çevreyi temiz tutmak için yapılan davranışlardan iki tanesine yer vermiştir. Bunlar fidan diken bir çocuk ve çöpleri çöp kutusuna atan çocuklardır. Öğrencilerin çevreyi bir yer olarak algıladıkları, aynı zamanda bu yerde bulunan varlıklarla bu yerin ilişkisini çok rahat bir şekilde kurabiliyorlar. Hatta burada bulunan varlıkların birbirleriyle de ilişkisini çok rahat bir şekilde kurabilmektedirler. Örneğin, bir öğrenci temiz çevre resminde yaptığı kuş yuvası hakkında yapılan görüşmede; kuş, ağaç, çevre, ağaçların çevreyi temizlemesi arasındaki ilişkiyi güzel bir şekilde açıklamaktadır.

2. sınıf öğrencilerinin resim çizimlerinde; Türkçe dersinde işlenen metin parçasından etkilendikleri görülmektedir. Öğrencilerin % 64'ü kirli çevre resimlerinde, çöplerle kirletilmiş bir deniz çizmişlerdir. 'Ayakları Kokan Ülke' adlı metin parçasında insanların çeşitli faaliyetleri sonucunda kirlenen bir deniz anlatılmaktadır. Öğrenciler 3. sınıfta iken yaptıkları resimlerin çoğunda ise, kendi köylerinin durumunu anlatmaya çalışmışlardır. 2. sınıfların resimlerinde ise böyle bir duruma rastlanılmamıştır. 3. sınıfta bir öğrenci kirli çevre resminde, köydeki çevre kirliliğini resmetme yolu ile çok güzel bir şekilde anlatmıştır. Resminde köyün ortasından geçen bir dere, bu dereye çöp döken insanlar, etrafta dolaşan inekler ve bunların pislikleri, evlerin yanında çeşitli çöplerin ve hayvan pisliklerinin döküldüğü bir yer bulunmaktadır. Ayrıca, bu çocuk resminde etrafa çöplerini atarak piknik yapan bir ailede çizmiştir. Öğrencilerle yapılan görüşmede köyde çöp kovalarının olmadığı, bu yüzden çöplerin ortada kaldığını ve dereyi pislettiğini belirtir resimler yapmışlardır.

Öğrencilerin yaptıkları resimlerden ve yapılan görüşmelerden 3. sınıf öğrencilerinin çevrelerindeki varlıklardan haberdar oldukları, bu varlıklar arasındaki ilişkiyi kurabildikleri ve çevrelerine daha eleştirel gözle bakabildikleri görülebilir.

2. sınıf öğrencilerinin temiz veya kirli çevrede görülebilecek nesnelere çizdikleri görülmektedir. Aynı öğrenciler üçüncü sınıfa geçtiklerinde; temiz çevre ile ilgili resimlerde çevreyi temiz tutmak için yapılan davranışlara yer verirken, kirli çevre resimlerinde ise çevre kirliliğine sebep olan davranışlara yer verdikleri görülmektedir. Öğrenciler 3. sınıfa geçtiklerinde yaptıkları resimlerde dikkati çeken bir diğer unsur da, temiz havada yapılan aktivitelere resimlerinde yer vermeleridir. Öğrencilerin ikinci sınıfta iken yaptıkları resimlerde böyle bir şeye rastlanmamıştır. Öğrenciler resimlerinde temiz çevrede yapılabilecek aktivite çeşitlerinden şunlara yer vermişlerdir: Piknik yapan bir aile, dereye yüzen çocuklar ve dereye balık tutan insanlar.

2. ve 3. sınıf öğrencilerinin yaptıkları resimlerden ve onlarla yapılan görüşmelerden elde edilen diğer ortak bir sonuç ise, çocuklar ağaçların, çiçekleri, gökyüzünü ve bulutları doğal renkleriyle görebildiklerinde, bunu temiz çevre diye tanımlamaktadırlar. Onlar için mavi bir gökyüzü, sarı bir güneş, yeşil ağaçlar ve temiz bir hava yani her şeyi net görebilecekleri açık bir hava onlar için temiz bir çevreyi oluşturmaktadır. Ancak, siyah dumanlarla kaplanmış bir gökyüzü, bu dumanlardan dolayı siyah gözükken bulutlar ve güneş onlar için kirli çevreyi oluşturmaktadır. Genelde, çevre kirliliği=hava kirliliği olarak algılanmıştır. Dumanlarla kaplanmış bir yerde bulutları güneşi ve diğer çevrelerinde olup bitenleri net göremedikleri için etraf onlar için çok pismiş gibi gözüküyor. Yapılan görüşmede çocukların hepsi bunu çok net bir şekilde ifade etmişlerdir.

Bu sonuçlar, Taşkın ve Şahin (2008)'in çalışmasındaki bazı bulgularla örtüşmektedir. Yazarlar Çevre Kavramı ve Okul Öncesi Çocuklar adlı araştırmalarında; çocukların çevreyi bir yer olarak algıladıkları sonucuna varmışlardır. Fakat okul öncesi çocuklar doğada bulunan somut nesnelere birbirleri ile ilişkisini ifade edememişlerdir. Bu da doğal olarak çocukların yaşları gereği gelişimlerin doğası gereği olan bir şeydir. Mevcut çalışmada 2. sınıf öğrencilerinin de çevreyi bir yer olarak algıladıkları belirlenmiştir. Bu öğrenciler ayrıca burada bulunan somut nesnelere algılayıp, aralarında ilişki de kurabilmektedirler.

Zaten programda sürekli canlıların ve cansızların birbirleri ile etkileşimlerinin neler olduğu çeşitli etkinliklerle çocuğun kendisinin keşfetmesi sağlanarak verilmektedir. Sınıf öğretmeni ile yapılan görüşmelerde; öğretmen 2. ve 3. sınıfta aynı şekilde ders işlediğini ve Milli Eğitim

Bakanlığı tarafından dağıtılan kitapları kullandığını söylemiştir. Kitaplardaki etkinliklere bol bol yer verildiğini ve ek etkinlik yapmaya vakitlerinin olmadığını belirtmiştir. 2. Sınıf Türkçe ders kitabında sadece bir tane çevre ile ilgili metin parçası olduğu görülmektedir. Buradan şu sonuca varılabilir: Sınıf öğretmeni; 2. ve 3. sınıfta aynı şekilde ders işlemiş ve hatta 2. sınıfta ek etkinlikler yapmıştır. Buradan öğrencilerin 2. sınıfta daha ayrıntılı, sorgulayıcı ve kendi çevrelerindeki kirliliğin farkına varmaları beklenirken, bu duruma 3. sınıf öğrencilerinde rastlanmıştır.

İlköğretim 2. ve 3. sınıftaki (8-9 yaş) öğrenciler somut olarak gördükleri ve sürekli yaşamlarında olan şeyleri ve varlıkları daha iyi algılamakta ve kavramaktadırlar. Bu nedenle, bu yaşlarda çocuklara verilecek çevre eğitiminde çocukların sürekli olarak doğaya çıkarılmaları, doğada bulunan pek çok varlığa dokunmaları, gözlemlenmeleri veya işitmelerine olanak sağlanmalıdır. Verilecek eğitim mümkün olduğunca birçok duyu organına hitap etmelidir. Kısaca verilecek çevre eğitimi çevre ile iç içe yapılmalıdır. Bunun için de doğal alanların bulunduğu yerlere yapılacak gezilerde öğretmenlere yardımcı olunmalıdır.

Birçok bilim adamının da hemfikir olduğu küresel boyutta bir çevre felaketinin kapımızda olduğu ve bundan en fazla etkilenecek ülkeler arasında olduğumuz göz önüne alınacak olursa (Spence, 2007), Çevre Eğitimi dersi okul öncesi eğitim kurumlarından başlamak üzere her eğitim kademesine ayrı bir ders olarak konulmalıdır. Ayrıca, çevre eğitimi konuları genel olarak birçok derste disiplinler arası konu olarak da işlenmelidir. Çevre eğitimi sadece Fen Bilgisi derslerinde değil de Matematik' ten Din Bilgisi dersine kadar pek çok derste öğrencilere kazandırılması gereken bir daldır. Kısaca öğrencilerde davranış değişikliği ile çevre problemlerinin önüne geçilebilir ve bunun için örgün eğitim çok önemlidir (Erten, 2003). Ayrıca, öğrencilerin temiz ve kirli çevre ile ilgili neler düşündükleri konusu ile ilgili çalışmalar daha büyük gruplarla tekrarlandığında, elde edilecek sonuçlar çevre eğitimi ile ilgilenen kişilerin kullanımına sunulabilir.

Bunun yanında, ülkemizde çevre eğitimi ile ilgili sivil toplum kuruluşlarına katılım şehirlerde bile çok az düzeydedir. Bu nedenle, çevre bilincinin özellikle okullarda kazandırılması ve yaygınlaştırılması çok önemlidir. İnsanların çevreye karşı duyarlılığını arttırmada çevrenin kirlenmesine katkıda bulunanlara caydırıcı olmayan yaptırım ve para cezaların uygulanması da üzerinde düşünülmesi gereken önemli konulardan biridir.

KAYNAKLAR

- Atasoy, E. (2005). *Çevre için eğitim: ilköğretim öğrencilerinin çevresel tutum ve çevre bilgisi üzerine bir çalışma*. (Yayınlanmış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Bursa).
- Backett-Milburn, K., & McKie, L. (1999). A critical appraisal of the draw and write technique. *Health Education Research Theory & Practice*, 14(3), 387-398.
- Bahar, M., Özel, M., Prokop, P., & Uşak, M. (2008). Science student teachers' ideas of the heart. *Journal of Baltic Science Education*, 7(2), 1648-3898.
- Beyhun, E. N., Vaizoğlu, A. S., Mete, A., Okur, S., Ongun, M., Orçan, & S., Güler, Ç. (2007). Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi 2005-2006 öğretim dönemi son sınıf öğrencilerinde çevresel risk algılama düzeyleri. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6(5), 345-350.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, Geliştirilmiş 14. Baskı.

- Ceylan, S. (2008). *8-9 yaş çocuk resimlerinin yaşlıları üzerindeki etkisi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara).
- Çepel, N. (2003). *Ekolojik sorunlar ve çözümleri* (2. Basım). Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Çetin, G., Özarslan, M., Işık, E., & Eser, H. (2013). Students' views about health concept by drawing and writing technique. *Energy Education Science and Technology, Part B*, 5(1), 597-606.
- Ehrlen, K. (2009). Drawings as representations of children's conceptions. *International Journal of Science Education*, 31(1), 41-57.
- Ersoy, A. F., & Türkkan B. (2010). İlköğretim öğrencilerinin çizdikleri karikatürlere yansıttıkları sosyal ve çevresel sorunların incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 96-109.
- Erten, S. (2003). 5. sınıf öğrencilerinde çöplerin azaltılması bilincinin kazandırılmasına yönelik bir eğitim modeli. *Hacettepe Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25, 94-103.
- Erten, S. (2006). Enerji tasarrufu davranışında ortaya çıkabilecek psikolojik ve sosyolojik engeller. 25. *Enerji Verimliliği Konferansı*, 23-34.
- Evans, W., & Reilly, J. (1996). Drawings as a method of program evaluation and communication with school-age children. *Journal of Extension*, 34(6). <http://www.joe.org/joe/1996december/a2.php> (Erişim Tarihi: 11.05.2015)
- Karpuzcu, M. (2006). *Çevre kirlenmesi ve kontrolü* (8. Baskı). İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Özsoy, S. (2012). Investigating elementary school students' perceptions about environment through their drawings. *Educational Sciences: Theory & Practice, Spring 2012*, 12(2), 1132-1139.
- Paraskevopoulos, S., Padeliadu, S., & Zafiroopoulos, K. (1998). Environmental knowledge of elementary school students in Greece. *Journal of Environmental Education*, 29(3), 55-60.
- Piko, B. F., & Bak, J. (2006). Children's perceptions of health and illness: Images and lay concepts in preadolescence. *Health Education Research, Theory and Practice*, 21(5), 643-653.
- Pluhar, Z. F., Piko, B. F., Kovacs, S., & Uzzoli, A. (2009). Air pollution is bad for my health: Hungarian children's knowledge of the role of environment in health and disease. *Health & Place*, 15, 239-246.
- Sadık, F., Çakan, H., & Artut, K. (2011). Çocuk resimlerine yansıyan çevre sorunlarının sosyo-ekonomik farklılıklara göre analizi. *Elementary Education Online*, 10(3), 1066-1080.
- Spence, C. (2007). *Küresel ısınma*. (1. Baskı) (Çev. S. Gönen ve S. Ağar). İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Stavridou, H., & Marinopoulos, D. (2001). Water and air pollution: Primary students' conceptions about "itineraries" and interactions of substances. *Chemistry Education Research and Practice*, 2, 31-41.
- Şimşekli, Y. (2004). Çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik çevre eğitimi etkinliklerine ilköğretim okullarının duyarlılığı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 83-92.
- Taşkın, Ö., & Şahin, B. (2008). "Çevre" kavramı ve altı yaş okul öncesi çocuklar. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(23), 1-12.
- Tecer, S. (2007). *Çevre için eğitim: Balıkesir ili ilköğretim öğrencilerinin çevresel tutum, bilgi, duyarlılık ve aktif katılım düzeylerinin belirlenmesi üzerine bir çalışma*. (Yayınlanmamış

- Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Çevre Mühendisliği Anabilim Dalı, Zonguldak), s.138.
- White, R., & Gunstone, R. (1998). *Probing understanding*. The Falmer Press, 114-150.
- Woods, S. E., Springett, J., Porcellato, L., & Dugdill, L. (2005). 'Stop it, it's bad for you and me': Experiences of and views on passive smoking among primary-school children in Liverpool. *Health Education Research*, 20(6), 645-655.
- Yardımcı, E., & Bağcı-Kılıç G. (2010). Çocukların gözünden çevre ve çevre sorunları. *İlköğretim Online*, 9(3), 1122-1136, 2010. <http://ilkogretim-online.org.tr> (Erişim Tarihi: 11.05.2015)
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EK A. Çevre ile İlgili Kavram Listesi

Kavram	Hayat Bilgisi		Türkçe	
	2. Sınıf	3. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf
Elektrik	X	X		
Su	X	X		
Odun, kömür	X	X		
Orman			X	
Bilinçli tüketim	X	X	X	X
Çevre kirliliği	X	X	X	X
Hava kirliliği		X		
Su kirliliği		X		
Toprak kirliliği		X		
Atık	X		X	X
Cam	X		X	
Plastik	X	X	X	X
Kâğıt	X	X	X	
Petrol	X			
Yiyecek, giyecek	X			
Pil	X		X	
Geri dönüşüm	X		X	
Zaman tasarrufu	X	X	X	
Para tasarrufu	X			
Doğal çevre, yapay çevre	X			
Çevreyi koruma	X	X	X	X
Çevreyi temiz tutma	X	X		
Ağaç dikme, çiçek ekme	X			
Çöp toplama	X			
Sağlıklı olma	X			
Üretim	X	X	X	X
Tüketim	X	X	X	X
İsraf		X	X	X
Reklâm		X	X	X
Çöp	X	X	X	
Oksijen			X	
Havayı temizleme			X	
Bereketli yağmur			X	
Doğalgaz		X		
Alışveriş		X		X
Çevre bilinci		X		X
Çöp atmama		X		
Çöp torbası		X		
Pet şişe	X	X	X	X
Hayvan ve bitkilere saygılı olma		X		
Evsel atık				X
Egzoz dumanları	X	X		X
Sanayi atıkları		X		
Ev, vücut, çevre temizliği				X
Sağlık				X
Ülke ekonomisine katkı				X
Yerli malı kullanma				X
Su, göl, deniz	X	X	X	X
Hava		X		